

Izveštaj sa škole Sophie Scholl/Sofi Šol – Mi nećemo da ćutimo Ratni zločini, genocid i sećanja. Koreni zla. Ja hoću da razumem.

03. i 04.11.2012.

Hotel Rex, Beograd

Seminar je održan 03. i 04. novembra 2012. u prostorijama hotela Rex u Beogradu. Seminaru je prisustvovalo 15 aktivistkinja i aktivista iz Beograda, Leskovca, Splita, Zagreba, Pakraca, Korenice, Pljevalja i Pančeva.

Drugi seminar 2012, u pokušaju stvaranja škole Žena u crnom „Sophie Scholl/Sofi Šol – Mi nećemo da ćutimo“.

Autorka škole i predavačica je bila prof. dr Janja Beč- Neumman, koordinatorka filmskog programa Nataša Govedarica i koordinator škole Miloš Urošević.

Prvog dana seminara, u prvom delu, obrađeni su osnovni pojmovi (genocid, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, genocidni proces, Rafael Lemkin/Raphael Lemkin, žrtve, počinioci, posmatrači, spasioci i borci/borkinje u otporu).

U drugom delu rađena je studija slučaja: genocid u Argentini. Posle predavanja o Argentini imali smo projekciju igranog filma Romana Polanskog “Death and the Maiden”/”Smrt i devojka”. Prvi dan seminara je završen šetnjom i razgovorom na Dunavu u Zemunu.

Drugog dana na seminaru obrađeni su pojmovi: oblici poricanje genocida, faze genocidnog procesa, međunarodna krivična pravda, ponašanje bystanders/posmatrača u Holokaustu i Srebrenici. U drugom delu drugog dana prikazan je dokumentarni film “Confronting the Truth / Truth Commissions and Societies in Transition”/”Suočavanje s prošlošću / Komisije za istinu i društva u tranziciji”, čiji su autori Steve York i Neil J.Kritz.

Seminar je završen usmenom javnom i numeričkom tajnom evaluacijom. Kurs je numerički ocenjen sa 1.375. Najbolja ocena je 1.

ARGENTINA. „PRLJAVI RAT“ ILI GENOCID 1976-1978? (beleške sa predavanja)

Početak moderne, globalne borbe za odgovornost za zločine koje je počinila država protiv svojih građanki i građana je 10. decembar 1983. kada je demokratski izabran predsednik Argentine pokrenuo rad Komisije za istragu i razotkrivanje istine o nestalima u Argentini u vremenu diktature vojne hunte 1976-1978. Znači komisija koja se bavi istragom i razotkrivanjem istine o nestalima za vreme hunte. Koliko je bilo nestalih? Međunarodne organizacije i Majke sa Plaza del Mayo, to su majke nestalih, govore o 60.000 nestalih. Vojska Argentine kaže oko 500 „subverzivnih“ elemenata. Predsednik Komisije je Antonio Sabato, pisac, Nobelovac, dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Ali on je i fizičar, saradnik Marije i Irene Kiri. Poznatiji ipak kao pisac. I prihvatljiv da bude predsednika Komislije u duboko podeljenom društvu Argentine, levica i desnica, on je prihvatljiv i njemu se veruje zbog ogromnog ugleda koji ima i ima čiste ruke za vreme vladavine hunte. Komisija ima vrlo kratko vreme za rad, deset meseci. Za deset

meseci je sakupljeno 50.000 stranica dokumentacije i dokaza, utvrđeno je postojanje 365 tajnih vojnih logora za „nestale“, 8960 imena počinitelja i 1800 imena za koje su postojali dokazi dovoljni za početak suđenja. Komisija je utvrdila broj od preko 9000 žrtava ubijenih u toku vojne diktature, utvrđena su imena i mesto smrti. Više nisu bili samo brojke. Nalazi Komisije su 20. septembra 1984. predati predsedniku Raulu Alfonsinu i objavljeni su pod naslovom Nunca Mas, Nikad više. Raul Alfonsin naređuje početak sudskog procesa za 9 članova vojne hunte, među njima i 3 visoka oficira, generali Videla, Galtieri i Viola. Suđenja su javna i počinje da izlazi dnevni list koji ima samo transkripte sa suđenja, tiraž je bio, nisam sigurna, mislim 50.000 primeraka. Po završetku suđenja list prestaje da izlazi. Od devet optuženih članova hunte četvoricu su oslobođeni pošto optužnica nije utvrdila dokaze da budu osuđeni. Znači, nije se desila idealna bajka o pravdi u kojoj su svi zli osuđeni. Petorica su osuđena. Videla je bio osuđen na doživotni zatvor. Suđenje najvišem rukovodstvu vojne hunte koja je imala apsolutnu moć nad životima i smrtima hiljada ljudi, je ohrabrilo ljude da krenu u privatne tužbe koji su dovodile do novih procesa. Oko 2.000 slučajeva se pokrenulo na privatnim procesima. Bilo je prostora za to, jer je to bio proces koji je otvorio predsednik Raul Alfonsin, nastavili članovi Komisije, parlament koji je usvojio izveštaj komisije Nunca Mas, pravosudni sistem koji je sudio i doneo presude. To jeste bio početak moderne, globalne borbe za odgovornost za zločine koje je država počinila protiv svojih građana. Na pritisak vojske i pokušaja puča protiv predsednika Raula Alfonsina, donosi se Zakon o poslušnosti juna 1987. koji amnestira sve vojne činove ispod nivoa pukovnika. Na izborima oktobra 1989. novi predsednik Karlos Menem oslobađa sve osuđene za vreme Raula Alfonsina. General Balza, sa pozicije komandanta argentinske armije poziva 1995. na „bolni dijalog“ i izvinjava se naciji za zločine koji su počinile vojne snage. On je bio u emigraciji za vreme hunte, ali se vratio i pomogao Alfonsinu da spreči pobune u armiji kada su počeli procesi, da pacifikuje vojsku. On je rekao: „Vojska je uzela vlast i napravila takve zločine koji su nama teret“. On je bio za to da se inicira izuzetno bolan dijalog o prošlosti „koja nikada ne prođe, koja je kao duh ovde prisutna u kolektivnom sećanju našeg naroda i ona se uvek vraća iz tih senki u koje se skriva.“ Prolazak kroz traumu je jako bolan i trauma je uvek tu skrivena u senci i vraća se nazad sve dotle dok sa njom ne završimo. Trauma je završena onda kada više ne boli. Traumu možemo da prođemo samo ako počnemo da prolazimo kroz nju. Prvi korak je saznavanje istine kada se desilo, gde, ko su pocinitelji, ko su zrtve, ko su naredbodavci. To jeste proces. On je suplementaran. Nisu dovoljna samo suđenja. Da su suđenja bila zatvorena, to bi znao jako uzak krug ljudi, ali su javna suđenja omogućila velikom broju ljudi da znaju šta se desilo, kada se desilo, ko su bile žrtve, ko su bili počinioci, ko su bili naredbodavci. Izvinjenje je važno za žrtve, njima se tako priznaje da su bili žrtve. Filmovi tu imaju jako veliku ulogu. Film „Zvanična verzija“, pogledajte ga jednom, dobio je Oskara, remek delo. Film govori o deci rođenoj u vojnim centrima za mučenje, deci „nestalih“. Veliki broj dece je rođen u centrima za mučenje posto su „nestali“ bili uglavnom mladi ljudi. Majke su bile ubijane posle porođaja, a deca su davana porodicama policijaca i vojnika koje nisu imale dece. Tako je važno, danas to znamo, što su suđenja bilo odmah, zapravo ubrzo posle zločina. To je pokazalo političku volju da se istrazi i razotkrije istina o „nestalima“ u Argentini.

Danas je Nunca Mas svetski priznato klasično delo o kršenju ljudskih prava i spada u najčitnije tekstove o kršenju ljudskih prava, o zločinima koje je počinila država. Nunca Mas je izveštaj o tome šta se dešavalo za vreme vojne hunte. U tom izveštaju se u detalje opisuju mučenja. Tu su zapisana imena i mesta smrti. Uglavnom su ljudi bili kidnapovani, odvođeni u vojne centre za torturu i nestajali. Počinioci su prikrivali tragove pa su ljude iz helikoptera bacali u more da bi prikrili dokaze. Ciljna grupa su bili levičari, članovi partije, sindikata, advokati levičari,

sociolozi, psiholozi, sveštenici, svi koji su pomagali siromašnima. Neke opatice su pomagale siromašnima. I samo zbog toga su bile ubijane. Argentina je imala tek nastajuću srednju klasu, jako tanak sloj ekstremno bogatih i jako veliki broj jako siromašnih.

Desio se veliki zločin, velika kršenja ljudskih prava za vreme diktature vojne hunte u Argentini. Specijalne jedinice vojske su bile te koje su odvodile, kidnapovali ljude. Posle su pljačkali i rušili kuće, uništavali lična dokumenta kako bi se uklonili tragovi da su tu ljudi ikada postojali. Slučaj Lilijane Pereira, koja je imala oko dvadeset godina, je na osnovu forenzičnih dokaza potvrđeno da je ona ubijena metkom iz blizine. Optuženi su u svoju odbranu govorili da je ubijena u borbi, da su se vojnici branili. Ako je Lilijana Pereira ubijena u borbi onda se forenzičnom istragom ne dobija da je metak ispaljen u glavu iz blizine. Target populacija je bila mladi ljudi, studenti, levičari, politički aktivni. Guverner Buenos Airesa je rekao pred Komisijom „Prvo smo ubijali one subverzivne, onda njihove prijatelje, onda ravnodušne i na kraju plašljivce. Bilo nam je zanimljivo da ih ubijamo“. U svojoj komunikaciji specijalne vojne snage su koristile skriveni jezik. Oni su hapšenja zvali čišćenje, koristili su šifre. „Noć olovaka“ je značila da se tada odvođe studenti, jer oni pišu.“ Noć kravata“ je značila noć za odvođenje pravника. Policija je bila pasivna i tvrdila je da ništa ne zna. Sudstvo je bilo pasivno i niko od sudija nije otišao u centre za mučenje iako je bilo prijava od porodica uhapšenih.

Puno je pitanja ostalo otvoreno i danas posle toliko godina od kraja vojne hunte. Da li je to bio genocid ili kako se uobičajeno zove „prljavi rat?“ jedno je od najčešćih pitanja. Prema Konvenciji, nije bio genocid zato što član 2. Konvencije kaže da se „U ovoj konvenciji pod genocidom podrazumeva bilo koje od niže navedenih dela, počinjenih u nameri da se potpuno ili delimično uništi kao takva neka nacionalna, rasna, etnička ili religiozna grupa.“ Politička grupa ne postoji a upravo su političke grupe bile najčešće žrtve posle donošenja Konvencije 1948. godine. Upućujem vas na radove Daniela Feiersteina, istraživača i profesora genocida iz Argentine koji ima puno objavljenih radova o tome, i koji, kao i ja, spada u one koji smatraju da se u Argentini desio genocid. Moje uverenje se bazira na broju ubijenih, na efikasnosti ubijanja i nameri da se uništi elita unutar iste nacionalne grupe. Delom se oslanja na optužnicu koju je tužilac Piere Prosper podigao u ICTR u slučaju Akayeshu.

Majke sa Plaza del Mayo? Majke sa Majskog trga su počele da se okupljaju još za vreme nestajanja, njih nekoliko. Bilo je važno da je to bilo za vreme hunte a ne posle. One su bile razlog zašto su suđenja i izveštaj Komisije bili mogući. One su se spontano organizovale u diktaturi. To je njihova istorijska veličina. Skupljale su se ispred predsedničke palate, Casa Rosada, nosile bele marame i slike svoje „nestale“, zapravo ubijene dece. Prvo su tražile svoju decu, onda su tražile suđenja i postale su opasne kada se njihov broj povećao. Onda su vlasti u njihove redove ubacile špijune da ih sruše. Tri žene su kidnapovane, ali Majke sa Majskog tga nisu odustale. Jedna žena je samo sedela pored telefona i nije izlazila iz kuće kada joj je nestao sin. Onda je svoju ćerku i svoju snaju poslala da traže njenog sina. Onda joj je neko rekao da je ona majka i ima moć, jer se majka poštovana u tradicionalnom društvu. To je nju preokrenulo i ona se pokrenula iz tog pasivnog položaja zrtve. Majke sa Plaza del Mayo su počele kao žene koje su to radile iz brige za svoju decu. Onda se briga širila na drugu decu i postale su globalni fenomen. One su primer da je otpor moguć i u najgorim uslovima. Ne mora da se iz straha samo čuti. One su probile zone čutanja posle velikih trauma.

Genocid je zločin države. Poricanje genocida je strategija države. Genocid je proces. Kada je taj proces počeo u Argentini? Argentina je od 1930. živela u dugotrajnoj krizi, a zločini su se dešavali u periodu od 1976. do 1978. za vreme vladavine vojne hunte, vojne diktature. Kriza je bila i politička i ekonomska. Argentina je od 1930. bila stalno pod vojnim diktaturama. Dva puta su imali predsednika države koji nije bio general. To je zemlja sa jednom poštovanom vojnom tradicijom koja se bazirala pre svega na njihovom ratu za nezavisnost. Oni su se prvi u Latinskoj Americi oslobodili od Španaca, 1816. Oni su imali staru slavu oslobodilaca i poštovanje za oficirsku zvanja. To je bila zemlja sa slabom i malobrojnom oligarhijom koja je svoju moć osiguravali preko vojske i policije. Takođe, katolička crkva je bila jako moćna u državi. Argentina je imala duboko autoritarnu strukturu i počela je da uvozi oficire za obuku svojih vojnika. Argentinci imaju rasno superiorni stav da su oni elita Latinske Amerike. Oni su dominantno potomci evropskih doseljenika a nisu Indijanci. Nigde kao tu nije tako jasno, u tako značajnom broju, više od 90% su belci. Oni misle da oni treba da vode čitav kontinent i da ga brane. U Argentini je u to vreme počelo da u njihovim vojnim akademijama predaju instruktori sa nemačkih akademija, do 1940. Oni su imali dugotrajnu vezu sa Nemačkom, puno je oficira otišlo u Nemačku na školovanje. Ko nije katolik nije mogao da bude upisan na vojnu akademiju. Argentina je bila saveznik nacističke Nemačke do 1944. kada su prekinuli savezništvo zbog pretnje sankcijama. Peron dolazi na vlast uz pomoć radikalnih, ekstremističkih, fašističkih delova vojske, koja nije cela bila takva. Peron dolazi na vlast sa takvom radikalnom elitom u stanju duboke ekonomske i političke krize koja je destabilizovala zemlju i dovela do dezorijentacije velikog broja ljudi. On dolazi sa stavom da krhka agrarna elita ne treba da bude tako moćna i traži rešenje u industrijalizaciji. On pokušava da stvori novu industrijsku elitu i stvara sindikate koji njega obožavaju kao spasioca. U to vreme on stvara ono što se zove policijska država. Ogromni delovi državnih sredstava se troše za vojsku i policiju. Plus ogroman broj ljudi radi kao denuncijanti, oni koji špijuniraju i to dobija zastrašujuće razmere. Mnogi ljudi prolaze kroz obuku za torturu. On stvara administraciju koja je bila osnova za one zločine koje je država počinila protiv svojih građana, što je posle zapisano u Nunca Mas. To nije nastalo iznenada, odjednom, nego je radikalna elita došla na vlast u uslovima duboke i trajne krize, i ta radikalna elita na vlasti je menjala državni, pre svega vojni i policijski aparat, da bi mogla da sprovodi svoje političke ciljeve. Takva zločinačka vojna struktura se srušila posle Foklandskog rata. Oni su izgubili taj rat i to je bio kraj vojne hunte. Na izborima 1983. Raul Alfonsin demokratski izabran predsednik Argentine 10. decembra 1993. daje nalog da se formira komisija koja bi trebala da istraži i razotkrije istinu o nestalima. Imamo majke koje kažu da su njihova deca nestala, ali nemamo tela i treba nam istraga. Ako bismo hteli idealno rešenje, to ne bi moglo da se napravi. Komisija je 20. septembra 1984. predstavila izveštaj parlamentu. To je najčitaniji dokument iz oblasti kršenja ljudskih prava u svetu. Alfonsin je naložio procese za devet članova te tri hunte koje su vladale Argentinom. Generali Videla, Viola i Galtijeri. Oni su osuđeni na različite zatvorske kazne. Pre toga je to bilo nezamislivo u Argentini. Tamo je bilo normalno da se pučem dolazi na vlast. Svaki je predsednik do tada vladao uz podršku vojnog vrha. Vojska je bila država u državi.

U toku suđenja koja su počela posle izveštaja Nunca Mas, na osnovu dokaza koje je sakupila komisija, bilo je važno da se javno prizna da se to dogodilo. Na nivou pojedinca je važno da se prizna da se to uopšte dogodilo. U toku suđenja trojici generala, pojavile su se novine koje su imale samo transkripte sa suđenja i ništa više. Za žrtve je bilo važno da se vidi šta se desilo. Te novine su trajale dokle je trajalo suđenje. Novine su bile najprodavanije u zemlji. U takvoj

zemlju sa tolikim brojem policajaca, vojnika, doušnika, pokušao je ponovo državni udar u toku suđenja, da se sruši Raul Alfonsin od vojnih struktura koje su se plašile da će biti suđeni. Pritisak je bio veliki, tako da je u februaru 1987. na pritisak zaključen spisak onih kojima može da se sudi. Raul Alfonsin je tada javno molio građane Argentine da mu pomognu da sačuva demokratiju. To je u Argentini bilo nezamislivo, da predsednik države moli svoje građane i građanke, da ne naređuje i pretili i naređuje ubijanja kao za verme hunte. Tada je 50.000 građana otišlo i napravilo ljudski lanac oko kasarne gde je bila pobuna. To je dovelo do kompromisa koji se zove Zakon o poslušnosti. Tu je rečeno da svi oficiri ispod nivoa pukovnika ne mogu više da budu optuženi, jer su oni morali da izvršavaju svoju dužnost.

Prvo je izabran za predsednika Raul Alfonsin, onda je napravljen izveštaj komisije sa Ernestom Sabatom Nunca Mas, koji se zasnivao na činjenicama, onda su počela javna suđenja, onda su novine objavljivale transkripte sa suđenja. Pojedinačni oficiri su bili osramoćeni. Postovana uloga oslobodilaca Argentine je nestala posle javnih suđenja. Vojne vrednosti oslobodilaca kao što su hrabrost, čast su nestali. Optuženi su govorili da su sve radili za dobrobit dece Argentine. Onda su govorili da su samo branili zemlju od „subverzivnih.“ To nije bilo tačno. Ubijanje tolikog broja ljudi, to nije više moglo da prođe. Učinili su užasne zločine i pokušali da to prikriju, nisu samo poricali. Posle 20 godina, novi komandant argentinske armije general Balza, se izvinjava naciji za zločine i poziva na bolni dijalog, da bi se duhovi prošlosti oterali iz senke u kojoj su stalno skriveni. Ne može svako da se izvinjava i poziva na bolni dijalog. General Balza je oficir koji je živeo u emigraciji za vreme hunte i pomagao Raulu Alfonsinu da pacifikuje pobune u vojsci za vreme suđenja članovima vojne hunte.

Posle predavanja o Argentini, prikazan je igrani film Romana Polanskog, „Smrt i devojka“/ „Death and the Maiden“(1994.), trajanje 103 minuta. Pozorišni komad "Smrt i devojka " je 1991. godine Čileanac Arijel Dorfman. On u uvodu napominje da se radnja komada dešava u Čileu, "ali je moguća i u bilo kojoj drugoj zemlji u kojoj je diktaturu smenila demokratija". Film je režirao Roman Polanski 1994., govori o Paulini, bivšoj političkoj zatvorenici, koja je sticajem okolnosti došla u situaciju da se u sopstvenom domu, u kojem živi sa suprugom advokatom koji je imenovan za predsednika vladine komisije za istraživanje zločina bivšeg režima, sretne sa svojim mučiteljem i silovateljem iz vremena kada je bila žigosana kao politički neprijatelj. Posle filma, usledili su utisci.

Utisci o filmu „Smrt i devojka“

Ivan: Njoj je bilo važno da od samog počinioca čuje priznanje da se njoj to desilo. Ona se tako oslobodila traume, kada je on rekao, njoj nije bilo potrebno da ga ubije.

Jelena: Loše urađen film. Žena koja je pretrpela silovanje se tako ne ponaša. Interesantno je ko sve moe biti zločinac. On je bio lekar koji treba da brine o životu a ne da ga oduzima. On je postao deo sistema i to je proces. Zločinac se ne postaje u mestu. To je proces uvlačenja pojedinca u sistem i njegovo pretvaranje u izvršioca. Žene kada im se nanese nepravda, one imaju potrebu da se zna da je njoj nanese nepravda, a ne da se on/počinilac kazni.

Sabina: Žrtvi se ne veruje i nju to toliko boli. Njoj je važno da joj neko prizna patnju. Njegovo mesto gore u operi govori o mestu koji je zadržao sam sistem, koji ga nije sudio.

Dragana: O njoj se misli da je luda. Za žrtvu se veruje da je luda. Njoj je važno da joj se prizna status žrtve.

Nataša: Film je dobar je govori o onome o čemu je Janja govorila. Ovo je univerzalna priča o jednoj zemlji koja je prošla kroz diktaturu. Film je jako uverljiv, jer ima puno elemenata iz stvarnog života. Advokat koji je bori za prava ne veruje svojoj ženi, njenom doživljaju sebe. On se zalaže za komisiju, a žrtvi to nije dovoljno, jer će dovesti do amnestije i patnje žrtava se ponovo neće priznati. Žrtva se zadovoljila time što je on priznao. Mi ne govorimo o pojedinačnom slučaju nego o sistemu.

Zinaida: On je oslobođen, nije osuđen, on i dalje živi svoj život normalno.

Ljilja: Njoj je bilo zadovoljene pravde kada je on sve na kraju ispričao.

Mira: Ja bih ovog počinitelja u jednom trenutku ubila, a u drugom mi je njega žao. Od deset ljudi, devet će učiniti zločin. To je uradio ovaj advokat, on se nije osvetio. Žrtva takođe treba da čuje počinioca. Da je ona njega ubila, ona bi sebi naudila. Kako taj čovek živi dalje, to je meni nepojmljivo. Ja nisam sigurna da ja isto ne bih napravila.

Mirjana: Film je važan zbog podizanja javne svesti o problemu. Meni je najvažnije da je žrtva nadišla svog nasilnika. Ona je imala mogućnost da mu oduzme život, ali nije. Njoj je bilo potrebno njeno priznanje. On više nije imao moć, onda kada je ona odlučila da ga ne ubije. Ona je traumu procesuirala kroz proces. Važna je poruka.

Janja: Vi ste govorili o prolasku kroz traumu, koju ima pet nivoa. Prvi je taj da onaj koji je počinio kaže, jeste, to se desilo. Peti nivo se zove oslobođenje. Ona se oslobodila od njega. U judaizmu ne postoji reč pomirenje. Kod njih postoji osnovni pristup koje koriste i druge kulture, zalečenje. Pristup je da onaj koji je počinio pride žrtvi i kaže žrtve, da, ja sam to uradio, da je zamoli za oprostaj i da da sigurnost žrtvi da on to neće ponoviti. To je širi koncept od pomirenja koji je hrišćanski, odnosno katolički.

SPASIOCI (beleške sa predavanja)

Ko su bili spasioci u Holokaustu? Zašto? Ko su bili spaseni? Ko su bili preživeli? Kako se desi da se iz pozicije posmatrača pređe u poziciju spasioca? Da li su spasioci oni koji su to radili za novac pa se i obogatili? Da li je svako kome su spasioci pomagali preživeli? Pokušaćemo da odgovorimo na neka pitanja. Da podsetim, puno je radova o žrtvama i počiniocima, mnogo je manje radova o spasiocima i posmatračima.

Naš razgovor danas o spasiocima se bazira na istraživanju iz 2002. godine koje je u Hrvatskoj uradila Esther Gitman „Spašavanje i preživljavanje Jevreja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941-1945“. Istraživanje je rađeno na osnovu analize oko 30.000 dokumenata i razgovora sa 60

preživelih i spasilaca. U NDH je živelo pre Holokausta 39.500 Jevreja. Preživelo je 9.500. To je kontekst za razumevanje ovog slučaja spašavanja Jevreja.

Istraživanje je pokazalo da grupacija spasilaca nije homogena, baš kao ni grupacija žrtava, počinilaca i posmatrača/bystanders, o čemu smo razgovarali prethodnog dana. Grupacija spasilaca u ovom istraživanju je sledeća 1. Visoki dužnosnici u NDH (pojedinci) 2. Obični građani i građanke NDH (hiljade građana i građanki) 3. Katolički sveštenici i kaluderice 4. Osoblje u bolnicama 5. Humanitarne nacionalne i internacionalne organizacije 6. Italijanska Druga armija (slučaj Dubrovnik) 7. Partizani Hrvatske.

Visoki dužnosnici u NDH, to je slučaj ministra zdravlja u vladi NDH koji je u Bosnu i Hercegovinu poslao oko 200 lekara Jevreja kada se tamo pojavio među vojskom sifilis a posle toga tifus. Lekari Jevreji, uglavnom obrazovani u Beču, su uživali veliki ugled kao profesionalci čak i kod visokih funkcionera u NDH. Posle oktobra 1943, posle susreta Hitlera i Pavelića u Salzburgu, menja se politička klima i ukida se ta odluka vlade i tada većina lekara prelazi u partizanske jedinice i tako preživljava rat.

Drugi primer visokih dužnosnika u NDH je Vilko Kuhnel, šef odeljenja za jevrejska pitanja pri Ministarstvu pravde NDH, koji je izdao 2000 exit viza za Jevreje u zamenu za 1000 kg zlata. Da li je to spasilac? Posle završetka Drugog svetskog rata on je izvršio samoubistvo. On je igrao dvostruku ulogu u toj drami, između univerzalnih vrednosti ljudskosti i svog potencijala za moć i pohlepu.

Hiljade građana i građanki NDH jeste reskiralno život, sigurnost i imovinu i sebe i svojih porodica. Primeri su brojni u istraživanju po principu ime i mesto, ne samo broj: Branka Spicer, selo Velika Kapanica, 1941. peticiju da se oslobodi potpisalo 103 stanovnika. Josip i Josipa Klein, selo Dolec, Krapina, logor Gospić, 96 stanovnika sela potpisalo. Aleksandar Loyi, selo Donja Lomnica, dopis Ministarstvu unutrašnjih dela za oslobađanje iz logora.

Ovo istraživanje je pokazalo da 1. što je bila veća nacistička kontrola bio je manji broj spasilaca 2. tamo gde je pljačka jevrejske imovine bila veća bilo je manje spasilaca 3. tamo gde je veći broj Jevreja napustio Hrvatsku broj preživelih je bio veći 4. tamo gde je veći broj Jevreja ostao u Hrvatskoj, broj preživelih je bio manji. Spasioci su nosioci nade. Spasioci, spasavanje i spašeni, pokazuju da diktatori i tirani i njihove ideologije mogu biti poraženi. Jehuda Bauer u svojoj knjizi „Rethinking Holocaust“ kaže da brojevi ne govore celu priču, da istoričari svoje ocene ne smeju donositi samo prema rezultatima istorijskih događanja kao što je Holokaust nego i prema stavovima i namerama stanovništva koje je pokazano u ekstremnoj situaciji. Spasioci nose nadu. Kada nestane nade, ostanu samo čudovišta.

Drugog dana je prikazan dokumentarni film autora Steve York i Neil J. Kritz “Suočavanje sa prošlošću-Komisije za istinu i društva u tranziciji” /“Confronting the Truth - Truth Commission and Societies in Transition” (2007.), trajanje 73 minuta. „Suočavanje sa prošlošću“ je dokumentarni prikaz 4 zemlja koje su iskusile masovna kršenja ljudskih prava, a koje su u da bi prevazišle njihovo nasleđe formirale zvanična, nezavisna, vansudska tela poznata kao komisije za istinu. Od 1983, takve komisije su ustanovljene u preko 20 zemalja, u svim delovima sveta. Ovaj dokumentarac kao celina traje 73 minuta, ali se može posmatrati i po segmentima, dokumentuje rad komisija za istinu u Južnoj Africi, Peruu, Istočnom Timoru, i Maroku. Prenosi

svedočenje žrtava i počinitelaca, ali i članova i službenika komisija za istinu u pokušaju da se stvori istorijski zapis o zloupotrebama koje bi ostale tajna bez rada tih komisija.

Drugi dan je završen pismenom/tajnom i javnom/usmenom evaluacijom.

Evaluacija/usmena/javna

Sve mi se dopalo i sve mi je bilo važno. Poricanje genocida, zone ćutanja, posmatrači to sam sve naučila. Vraćaću se čitanci. Bilo je malo mnogo za dva dana, treba da traje više dana. *(Sabina, Pljevlja)*

Nije mi se dopalo to što smo imali malo vremena. Filmovi su bili super. *(Mirjana, Pakrac)*

Naučila sam da žrtve više ne osećaju bol, nego mir. Čitanka je odlična. *(Mira, Zagreb)*

Seminar će mi puno značiti u daljem radu. Predavanja su bila jako razumljiva i predavačica govori jako jednostavnim jezikom. *(Mirče, Leskovac)*

Ja bih se zahvalio predavačici na čitanci. Izlaganje je bilo na naučnom nivou i to će mi pomoći u daljem školovanju kako bih mogao bolje da razumem. *(Ivan, Leskovac)*

Pregusto je bilo za dva dana. Janja me rasplakala a to govori o sličnosti stavova. *(Tamara, Beograd)*

Puna sam utisaka i sve mi je bilo važno. O tome se ne uči u školama. Znači mi i zbog toga što sam žrtva nasilja u porodici i znam šta znači trauma i izlazak iz nje. *(Dragana, Leskovac)*

Evaluacija/numerička/tajna

Ocena: 1.375, najbolja ocena je 1.

*Izveštaj priredio:
Miloš Urošević uz solidarnu pomoć Janje Beč Neumman*